

پیش گفتار

امروزه متخصصان امر تعلیم و تربیت، برای آموزش مفاهیم و موضوعات مورد نظرشان از روش آموزش غیر مستقیم بهره می‌برند. به گفته پژوهشگران، ۷۵ درصد فراگیری از طریق چشم انجام می‌پذیرد. این مطلب نشانگر آن است که در میان روش‌های آموزش غیر مستقیم، آموزش تصویری یکی از موفق‌ترین روش‌هاست.

مبحث فرآیند یادگیری و درک مفاهیم از طریق آموزش تصویری برای کودکان می‌بایستی به گونه ای طرح و برنامه‌ریزی شود که مناسب با نیازهای عاطفی و روانی آنان و متناسب با خصوصیات شخصیتی ایشان باشد. ضبط مفاهیم و آموخته‌های دوران کودکی از طریق روش‌های تصویری، سال‌های سال در حافظه می‌ماند و به مانند گنجی پنهان در لایه‌های درونی ذهن تا دوران بزرگسالی تبدیل می‌شود. در خصوص درک مضامین قرآنی نیز این چنین است.

با توجه به ضرورت این روش در امر آموزش مضامین قرآنی به کودکان، امروزه بسیاری از کتاب‌های قرآنی، نشریات و برنامه‌های دیجیتالی به تصویرگری موضوعات خود می‌پردازند. از آنجا که بسیاری از این مؤسسات انتشاراتی، آشنایی اندکی با مخاطبان خود دارند و از عناصر تصویری صرفاً استفاده تجاری می‌کنند، موفقیت چندانی در این زمینه ندارند. تعداد زیادی از این انتشارات به منظور جلب مشتری و بازاریابی، در کتاب‌های منتشره خود از رنگ‌های پرهیجان و نقوش و اشکال عامه پسند و گاهی تصاویری به دور از فرهنگ قرآنی بهره می‌گیرند. در حالی که با آگاهی از نیازهای کودکان در این سن و شناخت آیات و قصه‌های قرآنی و همچنین داشتن تبحر در تصویرگری، می‌توان از ساده‌ترین شکل‌ها و تصاویری بی‌پیرایه با رنگ‌های درخشان و متنوع استفاده کرد تا مفاهیم زیبای قرآنی را به کودکان آموزش داد.

تأکید اصلی در این پژوهش، نشان دادن نقاط ضعف و قدرت تصویرگری در کتب قرآنی کودکان است و به عنوان پیشنهاد راهکارهایی را برای استفاده بهتر از این فن بیان می‌دارد. شایان ذکر است برای این منظور، از میان ۳۰۰ جلد کتاب و نشریه، ۴۰ مورد گزینش و بررسی میدانی شده است.

هدف از آموزش قرآن به کودکان

یکی از اهداف اساسی و مهم در آموزش قرآن، تربیت و انسان سازی، شناخت خوبی‌ها و بدی‌ها و ارائه الگوی مناسب رفتاری است. در جوامع و فرهنگ‌های مختلف، روش‌های تربیتی تأثیرگذار متفاوت است. اصولاً در هر جامعه‌ای شاخصه‌هایی برای اعمال روش‌های تربیتی وجود دارد. سلیقه‌ها، انتظارات، رشد فکری، تعلقات فرهنگی و اجتماعی، سنت‌ها، آداب و رسوم، باورها، عقاید و جهان بینی، انتخاب روش‌ها و کاربرد آنها تأثیر بسزایی دارد.

از مهم‌ترین و شناخته شده‌ترین روش‌های تربیتی که در اکثر جوامع کاربرد دارد، روش الگوگیری است. تربیت الگویی، در قرآن کریم نیز مورد تأکید قرار گرفته است، به گونه‌ای که خداوند عزوجل، پیامبر اکرم ﷺ را بهترین نمونه و سرمشق برای بشر معرفی کرده است؛ ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (احزاب/ ۲۱)

آن گونه که حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: «فبادرتک بالادب قبل ان یقسو قلبک و یشغل لبک» (نامه ۳۱ نهج البلاغه) «من به تربیت تو پرداختم پیش از آنکه دلت سخت و فکرت مشغول شود.» (فلسفی، محمد تقی، ۱۹۰/۲). قلب کودک همچون زمین خالی است که هر بذری را در آن بریزید رشد خواهد کرد. هدف از آموزش قرآن به کودکان در ابتدا، ایجاد آشنایی، انس و الفت، و سپس ایجاد شناخت، علاقمندی و درک و فهم محدود و در حد توان از مضامین بلند قرآن کریم برای ایشان است. در اهداف تربیتی حضرت علی علیه السلام با فرزندشان چنین می‌خوانیم:

«و اجمعت علیه من ادبک ... و انت مقبل العمر... ذونیه سلیمه و نفس صادفیه ...»
«و بر ادب آموختن تو همت گماشتم ... در حالی که کودک ... و دارای نیتی سالم و نفسی صادق و پاک بودی.» (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

آشنایی کودکان با قرآن کریم را در سه وجه می‌توان پیگیری کرد:

- الف) داستان‌های قرآنی: ۱- داستان حضرت موسی علیه السلام ۲- داستان حضرت یونس علیه السلام ۳- داستان حضرت ابراهیم علیه السلام ۴- داستان‌های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ۵- حضرت داوود علیه السلام ۶- داستان آدم و حوا علیهما السلام ۷- حضرت ارسیا علیها السلام ۸- حضرت

سلیمان علیه السلام ۹- حضرت صالح علیه السلام ۱۰- حضرت یوسف علیه السلام.

ب) آشنایی با مفاهیم و دستورات قرآنی: ۱- آشنایی کودکان با نشانه‌های الهی
۲- آیات قرآن در مورد آداب سخن گفتن ۳- آیات مربوط به آداب اخلاقی و بیان
خیر و شر.

ج) آشنایی کودکان با فن تجوید و روخوانی قرآن: ۱- آموزش تجوید با لحن
عربی به زبان کودکان ۲- آموزش جزء ۳۰ قرآن ۳- آموزش روخوانی.

کودک و نیازهای روانی و عاطفی او

انگیزه‌های یادگیری و دل مشغولی‌های کودکان در سنین مختلف فرق می‌کند. یک کودک، انسان بزرگسال کوچک شده نیست. علائق و عواطف و روحیاتش نیز کاملاً فرق می‌کند. او موجودی است مستقل با خواسته‌ها و نیازهای عاطفی مستقل که باید آن را شناخت و از همان زاویه با آن برخورد کرد. برای آموزش و تربیت کودکان باید به روح شکننده و لطیفشان توجه کرد. سنین کودکی، سنین بایدها و نبایدها نیست، تنها با رفتار و روش‌های آموزشی غیر مستقیم می‌توان ارزش‌ها را به کودکان انتقال داد. روش آموزش بصری (دیداری) همراه با داستان پردازی برای کودک نقش مؤثرتری دارد.

«زیرا کودکان محسوسات را می‌بینند و لمس می‌کنند و اطلاعاتشان مبتنی بر عینیات است. بنابراین در شرایطی که این امکان فراهم نشود، صحبت از این پدیده‌های غیر ملموس بی نتیجه خواهد ماند و وقت کودکان و فرصت آموزشی از دست می‌رود.» (ترکمان، منوچهر، /۷۰)

برنامه و محتوای آموزشی می‌بایستی متناسب با توانمندی‌های جسمی، ذهنی و عاطفی کودک تهیه شود. ارائه روش‌های نامناسب، بدون شک احساس خستگی و بی‌علاقگی در کودک ایجاد می‌کند و بار معنایی و یاد دهی را از دست می‌دهد. در برنامه ریزی آموزشی کودکان، باید به حوصله و انرژی کودک نیز توجه داشت. کودکان اصولاً پر جنب و جوش و پر انرژی هستند و زمان بسیار محدود و کوتاهی را می‌توانند آرام و بی‌حرکت بنشینند و در مورد موضوعی تمرکز کنند.

«زمانی که کودکان می‌توانند با تمام وجود و با استفاده از همه حواس با مربی باشند، بسیار محدود است و تنها می‌توانند به طور مستمر بین ۱۰ الی ۱۵ دقیقه به گفته‌ها و فعالیت‌های هدایت شده مربی توجه داشته به فعالیت پردازند. بنابراین در برنامه ریزی باید به انرژی و مدت زمان توجه کودکان از سویی و شرایط زمانی و مدت زمان آموزش هم توجه داشته باشیم.» (همان، ۶۸)

تمرکز کودکان را می‌توان با بیان موضوعات مورد علاقه‌شان و استفاده از روش‌های پر تحرک و هیجان بر انگیز افزایش داد.

الف) علایق کودک

کودک از تکرار قصه، داستان، شعر و یا فیلم‌های متحرکی که به ویژه هیجان و حرکت داشته باشند، بی نهایت لذت می‌برد. او به طور طبیعی و با رضایتمندی به موسیقی، اشعار و اصواتی که دارای ریتم، وزن و قافیه است گوش می‌دهد. آنها را تکرار می‌کند و احساس شادمانی و سرخوشی به او دست می‌دهد. از تکرار آنها احساس خستگی و آزدگی نمی‌کند. اگر چه مدت زمان توجه و تمرکز کودک کوتاه و کم است، ولی در مورد مطالبی که هیجان انگیز و پرهیاهو باشد مقاومت نشان می‌دهد و گذر زمان را متوجه نمی‌شود.

تحرک، پویایی، جنب و جوش و شلوغ کاری‌هایی از این دست، محرک‌های خوبی به حساب می‌آیند که در کودک علاقه و انگیزه یادگیری ایجاد می‌کند. در برنامه ریزی آموزشی باید به احساس شادابی و نشاط و رضایتمندی و تحریک پذیری کودکان توجه شود. ما با روش‌های نامناسب، شور و شادی، فعالیت و جنب و جوش، عشق و علاقه به کار و فعالیت را از او می‌گیریم و در عوض، محتوایی نامأنوس و دور از ذهن در اختیار کودک قرار می‌دهیم که هیچ گونه ارتباط و درک و تجربه‌ای از آن ندارد.

ب) الگوپذیری کودک

همان گونه که بیان شد، روش الگویی یک مبنای تربیتی در وجود انسان است

که قرآن کریم نیز بر آن تأکید دارد.

در فرایند شکل‌گیری شخصیت کودکان، بیشترین نقش متوجه الگوهای رفتاری است، چرا که یادگیری، اساس رفتار آدمی را تشکیل می‌دهد. یادگیری‌های غیر مستقیم، ضمنی یا مشاهده‌ای، پایدارترین و مؤثرترین یادگیری محسوب می‌شوند و در این میان، مهم‌ترین نقش بر عهده الگوهای رفتاری است. به عبارت دیگر، از آنجایی که تقلید و همانندسازی یکی از مهم‌ترین روش‌های یادگیری در کودکان است، بنابراین هر قدر الگوی رفتاری نزد کودکان از شخصیت محبوب‌تری برخوردار باشد، رفتارهای کلامی و غیر کلامی آنها بیشتر مورد توجه واقع می‌شود.

الگوها و چهره‌های مطلوب در قرآن، صفات نیکو و الهی را بیان و ترسیم می‌کند. از آنجا که آگاهی در سنین مختلف کودکی فرق می‌کند، نقش مربی در معرفی الگوها و ایجاد شناخت و درک کودک بسیار مهم است. و به همین دلیل روش‌های ارائه شده می‌تواند کودک را متوجه این الگوها کند و یا ایجاد ملالت و خستگی نماید.

الگوهای مطلوب قرآن در آیاتی مانند: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ برایمان بیان شده است. بعضی از این الگوها فردی و بعضی اجتماعی‌اند. شاید بسیاری از الگوهای قرآنی برای کودکان قابل درک و تعمیم نباشد، ولی در این میان الگوهایی داریم که کودک با آنها رابطه عاطفی بهتری برقرار می‌کند و بسیاری از بایدها و نبایدها را به عنوان «مثل» از قول آنها می‌توان بیان داشت؛ مانند حیوانات که در قرآن کریم از این روش به نیکوترین وجه استفاده شده است. کلاغ در داستان هابیل و قابیل نمونه‌ای از آن است.

عوامل تأثیرگذار تصویر بر یادگیری

از بارزترین ویژگی‌های تصویری تأثیر گذار بر فرآیند یادگیری و علاقه کودکان به آن، می‌توان از عنصر رنگ، حرکت، تنوع خط و شکل و تضادهای نقوش نام برد.

سرعت انتقال مفاهیم در بیان تصویری و تمثیلی، بسیار بالاتر از کلام است. در

قرآن کریم نیز شاهد هستیم که برای بیان مفاهیم و مضامین اخلاقی و درک بهتر انسان‌ها، از بیان تصویری و داستان سرایی بهره می‌جوید. و البته در بسیاری از داستان‌ها از نقش حیوانات در ساختار داستان استفاده شده است.

طبقه بندی مضامین تصویری قرآن کریم

مضامین تصویری قرآن کریم به طور کلی در دو قالب داستان سرایی و تشبیه و تمثیل قابل بررسی است. قرآن کریم از داستان سرایی برای بیان مفاهیم بلند و درک بهتر بهره می‌جوید و مطالب آموزنده و اخلاقی را در قالب داستان بیان می‌کند. در بیشتر داستان‌ها خداوند رحمان از نقش حیوانات در ساختار داستان استفاده می‌کند. امروزه ما می‌دانیم که داستان سرایی از هنرهای پر جاذبه و تاثیرگذار است که پیام خود را به صورت غیر مستقیم برای مخاطب بیان می‌دارد. در فرهنگ‌ها و تمدن‌ها برای بیان زیباتر، گویاتر و دلنشین‌تر موضوعات، از تشبیه و تمثیل و ایجاز استفاده می‌کنند. این شیوه بیان در قرآن کریم با ظرافت آمده است. بسیاری از مضامین تشبیهی و تمثیلی آیات قرآنی نیز ساختاری تصویری دارند. اصولاً زبان تشبیه و تمثیل برای درک بهتر مفاهیم جذابیت و تأثیر بیشتری دارد.

انواع مضامین تصویری قرآن کریم که برای کودکان دلپذیر است، عبارتند از: قصص انبیا، داستان حیوانات، توصیف بهشت و مواهب آن، آیات مربوط به ستارگان، آسمان‌ها و زمین، کوه و دشت.

مضامین قابل درک برای کودک

آیا همه مضامین قرآن کریم برای کودک قابل درک است؟ آیا چنین خواسته‌ای درست است که انتظار داشته باشیم کودک همه موضوعات و مضامین داستانی را بفهمد؟

مسلماً کودک درک درستی از همه مضامین، آیات و سوره‌های قرآن کریم و حتی همه قصص ندارد. تنها آن دسته از موضوعات برای او قابل درک است که

شناخت نسبی از آن داشته باشد، با آن برخورد کرده باشد و یا آنکه نسبت به آن موضوع توجه، علاقه و یا انگیزه‌ای خاص داشته باشد. در میان مضامین قرآنی، بیان ساده مضامین ذیل برای کودکان جذاب، سؤال برانگیز و گاه مهیج است و آنها را به فکر فرو می‌برد و در بسیاری از موارد از آنها الگو پذیری دارند. این مضامین عبارتند از: ۱. قصص انبیا ۲. داستان‌های حیوانات ۳. تمثیل‌ها و تشبیه‌ها ۴. وضعیت جهان (آسمان‌ها، ستارگان، دریاها، کوه‌ها، دشت‌ها و ...).

تعدادی از داستان‌های قرآن کریم که حیوانات در آنها نقش دارند عبارتند از:

۱. داستان حضرت ابراهیم علیه السلام و چهار پرنده؛ سوره بقره، آیه ۲۶۰.
۲. داستان حضرت موسی علیه السلام و گاو زرد رنگ؛ سوره بقره، آیه ۶۷.
۳. داستان حضرت عزیر علیه السلام (یکی از پیامبران بین النهرین) و الاغ مرده؛ سوره بقره، آیه ۲۵۹.
۴. داستان حضرت سلیمان علیه السلام و هدهد؛ سوره نمل، آیات ۱۸ تا ۲۳.
۵. داستان حضرت موسی علیه السلام و مار(عصای دستش)؛ سوره نمل، آیه ۱۰.
۶. داستان حضرت سلیمان علیه السلام و مورچه‌ها؛ سوره نمل، آیات ۱۶ تا ۱۹. سوره سبأ، آیه ۱۴.
۷. داستان ابرهه و فیل سواران و پرندگان ابابیل؛ سوره فیل.
۸. داستان اصحاب کهف و سگ ایشان؛ سوره کهف، آیه ۲۲.
۹. داستان حضرت موسی علیه السلام و ماهی؛ سوره کهف، آیه ۶۳.
۱۰. داستان حضرت یوسف و گرگ؛ سوره یوسف، آیه ۱۷.
۱۱. داستان حضرت یونس و نهنگ؛ سوره صافات، آیات ۱۳۹ تا ۱۴۶.
۱۲. داستان حضرت صالح علیه السلام و شتر؛ سوره نمل، آیات ۴۵ تا ۵۳.
۱۳. داستان حضرت نوح و سوار شدن هر جفت از حیوانات بر کشتی؛ سوره هود، آیه ۴۰.
۱۴. وحی بر زنبور عسل؛ سوره نحل آیه ۶۸.

روش‌های آموزش قرآن به کودکان

در روش آموزش قرآن به کودکان در حال حاضر در کشور ما بیش از همه، این دارالقرآن‌ها و مهد قرآن‌ها هستند که فعالیت دارند. این مراکز به دو صورت مختلف سنتی و جدید، به آموزش قرآن کریم می‌پردازند. انگیزه مسئولین و مربیان همه این مراکز معمولاً آشناکردن کودکان با قرآن است. آنها از طریق آموزش مستقیم یا غیر مستقیم به این امر مبادرت می‌کنند. در بعضی از این مراکز روش‌های مرسوم سنتی آموزش قرآن نیز اعمال می‌شود، ولی اکثراً سعی بر آن دارند تا از روش‌های جدید بهره بگیرند. در میان روش‌های جدید روش اشاره شایع‌تر از بقیه روش‌هاست و پس از آن به روش حفظ و روش بازی نیز پرداخته می‌شود. در این روش‌ها از تصویرگری به عنوان وسیله کمک آموزشی استفاده می‌شود، نه به عنوان روش مستقل و قابل اعتنایی که بتواند شیوه آموزشی برای قرآن کریم به حساب آید.

انس با قرآن، حفظ سوره‌ها و در مراحل پیشرفته‌تر حفظ کل قرآن، آموزش مفاهیم و آداب قرآنی، بیان قصه‌های قرآنی از جمله اهداف آموزشی برای کودکان سنین ۴ تا ۷ ساله است. اگرچه از مربیان خواسته می‌شود در مواردی به آموزش روخوانی قرآن نیز پرداخته شود اما از آنجا که روخوانی قرآن برای کودکان این سنین همراه با شناخت درست حروف فارسی نیست، درک و شناخت کودک در این زمینه کوتاه مدت است و بعضاً دیده شده که با آموزش‌های دبستانی مغایرت دارد و کودک را دچار خستگی، بی‌علاقگی، تضاد، وازدگی و تظاهر به یادگیری می‌کند، ولی عمیقاً هیچ تأثیری ندارد. مسلماً این‌گونه آموزش در کوتاه مدت تأثیر خود را از دست می‌دهد.

علاوه بر دارالقرآن‌ها، بسیاری از نشریات و انتشارات در صدد آن هستند تا به القای ارزش‌ها و آموزه‌های دینی و آموزش مفاهیم قرآن کریم به کودکان بپردازند. این مؤسسات با باور بر ضرورت این امر که درک مفاهیم قرآنی به کودکان با زبان تصویر قرین موفق است، مبادرت به نشر کتاب‌ها و مجله‌ها و لوح‌ها در این باره می‌کنند. در این قسمت ما با تحلیل تصاویر این کتاب‌ها به بررسی نقاط قوت و ضعف آنها می‌پردازیم.

تصویرگری نشریات و کتابهای قرآنی کودکان

بسیاری از نشریات و انتشارات در صددند ارزش‌ها و آموزه‌های دینی و مفاهیم قرآنی را به کودکان بیاموزند. این مؤسسات با باور بر ضرورت این امر که درک مفاهیم قرآنی به کودکان با زبان تصویر قرین موفقیت است، مبادرت به نشر کتاب‌ها و مجلات و لوح‌ها در این باره می‌کنند. در این قسمت، ما با تحلیل تصاویر این کتاب‌ها به بررسی نقاط قوت و ضعف آنها می‌پردازیم.

بررسی تصاویر کتاب‌ها و نشریاتی که مشخصاً به قصص و موضوعات قرآنی پرداخته‌اند، کاری بس دشوار است؛ زیرا انگیزه نشر این کتاب‌ها با هم متفاوت است. در اینجا حدود ۴۰ عنوان کتاب از میان حدود ۳۰۰ جلد کتاب موجود در بازار با این مضمون انتخاب شده است. در گزینش این کتاب‌ها، سعی بر آن بود تا وجه غالب در بیان تصویرگری، متناسب با حیطه سنی کودکان دبستان و پیش دبستان باشد، ولی متأسفانه در بازار نشر کتاب کودک، این تقسیم بندی به درستی لحاظ نشده است و شاهد ضعف فزاینده‌ای در این قسمت هستیم. این کاستی تحقیق ما را نیز دستخوش تغییر کرده و گاهی حیطه تحقیق به کودکان سال‌های چهارم و پنجم دبستان نیز کشیده است. در بررسی این کتاب‌ها مشخص می‌شود که به دلیل شناخت نادرست ناشران از نیازهای کودکان، کتاب‌هایی منتشر می‌شود که مناسبتی با علایق آنان ندارند و حتی گاه انگیزه مطالعه و جستجو را در کودک از بین می‌برد و یا ایجاد تضاد، ترس، فرار و مقابله می‌کند. از آنجایی که ناشران کتاب، مبادرت به تهیه چند مجلد با یک عنوان یا موضوع مشخص می‌کنند، در اینجا کتاب‌های ۱۴ انتشارات که به موضوعات قرآنی پرداخته‌اند، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. کتاب‌های انتشارات رحیمی‌نژاد با عناوین «آخرین پیامبر خدا» جلد ۲، «ابراهیم خلیل الله»، جلد ۱ و ۲ و «حضرت نوح»، جلد ۱ با تصویرگری آرمان داوودی در پاییز ۱۳۸۵ چاپ شده‌اند. این سری کتاب‌ها برای گروه سنی کودکان دبستانی منتشر شده است. اگر چه متن کتاب به صورت نظم در آمده است، ولی تصویرگری آن خشن و طرح‌هایی هولناک دارد. هنرمند برای رنگ آمیزی نیز از

رنگ‌هایی تیره و غالباً خاکستری‌های رنگی استفاده کرده است.

تصاویر شماره ۱ و ۲ نمونه‌ای از تصویرگری این کتاب‌هاست.

این کتاب‌ها کمترین جاذبه را در میان کودکان دارد و در کودک رغبت و انگیزه‌ای برای مطالعه ایجاد نمی‌کند. البته ممکن است این تصاویر برای پسران نوجوان که روحیه‌ای ستیزه‌جو در این دوران پیدا می‌کنند، انگیزه‌ای برای توجه ایجاد کند.

۲. انتشارات حضور نیز کتاب‌هایی با موضوعات قرآنی و مضامین داستان پیامبران با عناوین: «ابراهیم و پرندگان»، «هدیه خدا»، «در شکم نهنگ»، «دوست خدا»، با نوشتاری از حسین صالح و تصویرگری فاطمه نصیری فرد و سعید گائینی برای کودکان دبستانی به چاپ رسانده است. این کتاب‌ها دارای کیفیت نسبتاً مناسبی از نظر هماهنگی متن و تصویرگری هستند. از نظر تطبیق با مستندات نیز از اعتبار برخوردار است و امانداری در متن آن حفظ شده است. در تصویرگری کتاب اگر چه روانشناسی رنگ‌ها حفظ شده و همه فضای کتاب سرشار از شادابی و هیجان است، ولی طراحی مطلوب و شاخصی ندارد. ترکیب بندی کلی تصاویر، فاقد حرکت است و ضعف طراحی و ترکیب بندی در تصاویر، کاملاً ملموس است. تصاویر کتاب شاخصه ایلوسترسیون کودکان دبستانی را ندارد و حتی گاهی طرح‌ها جنبه‌ای طنزآمیز و کاریکاتورگونه پیدا کرده‌اند که هم شأن موضوع داستان‌های والای قرآنی نیست. تصاویر شماره ۳ و ۴ نمونه‌ای از تصاویر این کتاب‌هاست.

۳. کتاب «پاران بهشت» از مجموعه کتاب‌های کودک قرآنی است که انتشارات موعود اسلام در سال ۱۳۸۳ و برای آشنایی کودکان دبستانی با مضامین قرآنی به چاپ رسانده است. اگر چه این کتاب، هدف خوب و بلندی را برای درک معانی و مفاهیم زندگی ساز و آموزنده قرآن کریم در نظر دارد، ولی متن و تصویر آن هماهنگ نیست و تصاویر آن نیز، چه از جهت اجرا و چه از نظر تکنیک‌های تصویرگری کتاب کودک، دارای ضعف‌های بزرگی است. «لبخند فرشته» از دیگر کتاب‌های این مجموعه است که با همان کیفیت به چاپ رسیده است. تصاویر

شماره ۵ و ۶ نمونه‌ای از تصاویر متن این کتاب‌هاست.

۴. مجموعه کتاب‌های پیامبران از انتشارات پیام دانش با شش عنوان حضرت نوح علیه السلام، حضرت دانیال علیه السلام، حضرت یوسف علیه السلام، حضرت موسی علیه السلام، حضرت یونس علیه السلام و حضرت داوود علیه السلام با باز نویسی سیده محبوبه هدایتی در مشهد به سال ۱۳۸۵ به چاپ رسیده است. این کتاب‌ها برای مقطع سنی دبستان مناسب است.

داستان این کتاب‌ها درباره پیامبرانی است که موضوعات آن در قرآن کریم آمده است. برای مثال کتاب حضرت یونس علیه السلام از زمان به پیامبری رسیدن حضرت یونس می‌پردازد تا زمانی که به شکم نهنگ می‌رود. آن‌گاه در شکم نهنگ از خدا طلب مغفرت می‌کند و نهنگ به امر خدا او را به ساحل می‌افکند. سپس حضرت یونس علیه السلام به شهر نینوا می‌رود تا مجدداً به هدایت مردم بپردازد.

اگر چه متن کتاب با جملات کوتاه و دلنشین نوشته شده و تصاویر آن با طراحی جذاب و پر تحرک به متن ساده غنا بخشیده است، ولی کل داستان بار معنایی قابل درکی برای کودک ندارد. برای مثال در صفحات ۳، ۴ و ۱۱ کتاب آمده است: «یک روز خداوند حضرت یونس علیه السلام را به پیامبری انتخاب کرد و به او فرمان داد به شهر نینوا برود...». در اینجا نویسنده داستان علت انتخاب و برگزیده شدن حضرت یونس علیه السلام را بیان نمی‌کند. و یا آنکه «در بین راه ناگهان ترس بر حضرت یونس علیه السلام غلبه کرد و او ترسید به شهر نینوا برود، چون شنیده بود که مردم آنجا خیلی ظالم هستند و به همین دلیل سوار یک کشتی شد.» یا اینکه «وقتی از دهان نهنگ بیرون آمد، آن وقت بود که به طرف شهر نینوا رفت، اما چون مردم به حرفش گوش نکردند، صبرش تمام شد. از خدا خواست آنها را عذاب کند و بعد از رفتن او آسمان تاریک شد و چون مردم عذاب را دیدند، توبه کردند و حضرت یونس در شهر ماندگار شد.» نویسنده در کل کتاب از منطق مناسبی برای داستان پردازی کودکانه استفاده نکرده است.

متأسفانه ناشر محترم در شناسنامه کتاب ذکر نکرده است که این مجموعه کتاب‌ها از کدام منابع، ترجمه یا بازنویسی شده و تصاویر این کتاب‌ها را نیز چه

کسی تصویرگری کرده است. آنچه مسلم است تصویرگر با اصول نقاشی کتاب کودک آشنایی داشته و تصاویر از جذابیت و تنوع رنگ و فرم برخوردار است و اصول زیبا شناسی بصری مطابق با علایق کودک به خوبی در آن رعایت شده است، اگر چه از نحوه اجرای طراحی‌ها به نظر می‌رسد که تصویرگر این مجموعه، ایرانی نباشد. تصاویر شماره ۷ و ۸ نمونه‌ای از آثار این مجموعه است.

۵. کتاب «مورچه و حضرت سلیمان علیه السلام» از مجموعه کتاب‌های دفتر نشر فرهنگ اسلامی، درباره قصه‌های حیوانات در قرآن کریم به چاپ رسیده است. کتاب‌هایی چون «هدهد و ملکه بلقیس»، «سگ یاران غار»، «کلاغ و هاییل»، «گاو بنی اسرائیل»، «قوچ آسمانی»، «وال و حضرت یونس»، «فیل و ابرهه»، «شتر خدا» و «خر حضرت عزیر» از جمله دیگر کتاب‌های داستانی این مجموعه است.

کتاب «مورچه و حضرت سلیمان» را که برای گروه سنی سال‌های سوم و چهارم دبستان به چاپ رسیده است، آقای محمد رضا سرشار، بازنویسی کرده و برنده دیپلم افتخار کتاب کودک و نوجوان در سال ۱۳۸۲ شده است. این کتاب از نظر تصویرسازی و صفحه آرایی غنای والایی ندارد. چاپ ضعیف کتاب در رنگ پردازی نیز بر این ضعف می‌افزاید و از جذابیت کتاب برای این گروه سنی می‌کاهد. تصویر شماره ۹ نمونه‌ای از تصویرگری این کتاب است.

۶. کتاب «آدم و حوا» از مجموعه کتاب‌های نشر همکلاسی با داستان‌های قرآنی است که سهراب همراه، به نگارش در آورده و اکبر افشار و محسن صفیاری تصویرگری کرده است. این کتاب که در قطع خشتی به سال ۱۳۸۲ به چاپ رسیده، دارای متن داستانی است که برای سال‌های پایانی دبستان مناسب دارد. از مجموعه داستان‌های دیگر این انتشارات کتاب‌هایی چون: «موسی و فرعون»، «سلیمان و ملکه مورچه‌ها»، «کشتی نوح»، «مردان آنجلس»، «داستان حضرت یوسف»، «ابراهیم و نمرود ستمگر»، «اصحاب اخدود» و «حضرت مریم» را می‌توان نام برد.

متن این کتاب‌ها دارای نگارشی سنگین است و کودک ارتباط راحتی با آنها برقرار نمی‌کند. تصویرپردازی این کتاب‌ها نیز مناسب مقطع سنی مخاطبانش نیست. تصویر شماره ۱۰ تصویرگری از کتاب آدم و حواست.

۷. از مجموعه «در سایه قرآن» از انتشارات زیتون، کتابی تحت عنوان «بار سفر» به سال ۱۳۸۲ به چاپ رسید که اگر چه جزو مجموعه کتاب‌های کودکان قرار گرفته است، ولی حقیقتاً نه از نظر متن و نه از نظر محتوا و تصویر، مناسبتی با جایگاه درک و علائق کودک ندارد. این کتاب، شعر گونه‌ای است که مفاهیم عمیق آیات قرآن را نه به صورت داستان و یا زبان شعر کودکانه، بلکه به صورت متنی نیمه ادبی بیان می‌کند. در تصویرگری نیز هنرمند از عناصری نمادگرا بهره جسته است. کودک قابلیت درک تصاویر نمادگرا را ندارد و از فضای ذهنی او بسیار دور است. تصویر شماره ۱۱ نمونه تصویری از این کتاب است.

۸. کتاب «در باغ قرآن» را انتشارات دانش موسوی مشهد منتشر کرده است که مرضیه براتی، هشت سوره از قرآن کریم را در این کتاب به صورت شعر کودکانه درآورده و تلاشی در جهت شناخت قرآنی کودکان است. این کتاب را طاووس صدیقی تصویرگری کرده و به سال ۱۳۸۴ به چاپ رسانده است. اگر چه تصویرگر و شاعر محترم هر دو سعی کرده‌اند همراه با نیاز کودک پیش دبستانی، این کتاب را ارائه دهند، ولی در مجموع شاهد حرکتی ابتدایی و پیش پا افتاده در آن هستیم. همچنین ناهماهنگی متن و تصویر از جذابیت کتاب کاسته است و انگیزه لازم برای اشتیاق کودک ایجاد نمی‌کند. تصویر شماره ۱۲ نمونه‌ای از تصاویر این کتاب است.

۹. کتاب «من مسلمانم» جلد ۱ و ۲ از انتشارات واسع و دامینه مشهد مقدس از دیگر مجموعه کتاب‌هایی است که با شعر و نقاشی به موضوعات قرآنی برای کودکان می‌پردازد. در این مجموعه، ضعف متن و تصویرگری و چاپ، دست به دست هم داده و مجموعه‌ای نه چندان موفق ارائه داده است. تصویر شماره ۱۳ نمونه‌ای از تصاویر این کتاب است.

۱۰. در میان کتاب‌های مورد بررسی قرار گرفته، به نظر می‌رسد های آموزش قرآن برای بچه‌ها، آموزش روانخوانی قرآن و آیه‌ها و نقاشی‌ها، از انتشارات جامعه القرآن الکریم برای مقطع سنی پیش دبستان، دارای ویژگی‌های تصویری است که به آموزش قرآن با تصاویر رنگی و جذاب می‌پردازد. در تصویرگری این کتاب‌ها سعی شده است بسیاری از ارزش‌های رفتاری و شخصیت پردازی قرآن مطابق با

سن کودک به بیان تصویری درآید.

کتاب «آیه‌ها و نقاشی‌ها»، کتاب آموزش قرآن به شیوه اشاره است که در ۴ جلد نشر یافته است و در آن آیات موضوعی همراه با معانی و تصاویرش آمده است. در هر صفحه در آغاز شماره درسی، موضوع آیه و در کادر سمت چپ همان صفحه تصویر رنگ آمیزی آورده شده است. در صفحه مقابل کل تصویر بزرگ نقاشی شده تا کودک آن را رنگ آمیزی کند. تصاویر آیات با توجه به مفهوم آیات طراحی شده‌اند و در پشت کتاب، تصاویر تمامی آیات در کادرهای کوچک نشان داده شده‌اند.

در مقدمه کتاب در قسمت شیوه استفاده از این کتاب چهار مورد ذکر شده است.

نکته اول اینکه «۱. پس از اینکه کودک اشاره آیه را فرا گرفت، معنای آن از روی نقاشی برای او توضیح داده شود.» به نظر می‌رسد برای رشد تفکر و بیان کودک بهتر است از خود کودک توضیح بخواهیم، تا اینکه مربی یا والدین، آن را توضیح دهند. حتی بهتر است برای درک بهتر کودک از نقاشی‌ها و دیگر نکات، از او پرسش کنیم و او را نسبت به مسائل اطراف کنجکاوتر نماییم.

دومین مورد «۲. از فرزندتان بخواهید با مداد رنگی نقاشی آیه را مطابق الگو رنگ نماید.» آیا بهتر نیست از او بخواهیم آن گونه که دوست دارد، رنگ‌ها را مطابق سلیقه‌اش رنگ آمیزی کند؟ بچه‌ها در سن پیش دبستان، خود الگوپذیر هستند و این کار خلاقیت و پویایی ذهنی را از کودک می‌گیرد. خوب است یک کتاب آموزشی، تنوع بیشتری داشته باشد و خلاقیت را هم رشد دهد.

«۳. از کودک بخواهید در دفترش یک نقاشی از خودش در مورد موضوع آیه بکشد.» این نکته‌ای بسیار پسندیده است. خصوصاً اگر او را در انتخاب شخصیت‌ها آزاد بگذاریم و به او فرصت جستجوگری و انتخاب بدهیم.

«۴. با ملایمت از کودک بخواهید که هنگام نقاشی رعایت احترام آیات را بنماید.» نکته چهارم کتاب نیز یک تأکید اخلاقی و شخصیتی برای کودک به ارمغان می‌آورد.

مسئلاً اگر قبل از دیدن الگوی تصویر، از کودک بخواهیم آیه را در ذهن خود تجسم و روی کاغذ نقاشی کند، برای رشد تفکر و خلاقیت او مفیدتر به نظر می‌رسد. به تصویر شماره ۱۴ و ۱۵ نگاه کنید.

۱۱. کتاب‌های «یوسف پسر وفادار»، «موسی در مصر»، «موسی نجات می‌یابد»، «داوود و جالوت»، «نوح و طوفان بزرگ» و شش عنوان دیگر از مجموعه داستان‌های قرآنی درباره زندگی پیامبران است که انتشارات آیین تربیت برای کودکان مقطع دبستانی نشر داده است. این کتاب‌ها با نثر لطیف و نقاشی‌های خوش آب و رنگ و جذاب، مقبولیت نسبتاً خوبی در میان کودکان یافته‌اند و در ذهن کودک مطالب را به صورت شیوا می‌گنجاند. متأسفانه در خصوص تصویرگر این کتاب‌ها اشاره‌ای نشده است و منبع اصلی کتاب نیز مشخص نیست که از چه مجموعه‌ای ترجمه و یا بازنویسی شده است. حداقل به عنوان حفظ امانت در شناسنامه کتاب می‌بایستی مرجع اصلی کتاب آورده می‌شد.

کتاب «موسی نجات می‌یابد» از این مجموعه، درباره داستان زمان پیش از تولد حضرت موسی علیه السلام تا هنگامی است که حضرت به قصر فرعون می‌آید و فرعون کودک را به اصرار آسیه به فرزند خواندگی قبول می‌کند.

متن داستان دارای نگارشی ساده است و تصاویر نیز با رنگ‌های متنوع برای کودکان جذابیت دارد. مقبولیت تا حد انتظاری را از ظاهر این کتاب می‌توان به دست آورد، ولی اشکال عمده کتاب، متن ترجمه شده آن است. در بعضی از قسمت‌ها متن دارای سندیت معتبری نیست. با توجه به اینکه در قرآن و احادیث معتبر ما، داستان پیامبران به طور جامع آمده است. چه قدر خوب است چنین کتاب‌هایی با مراجعه به اصل منابع همراه با نگارشی ساده، شیوا و مطابق با فرهنگ و گویش ایرانی بازگویی و تصویرگری شود.

آیا نیازی به ترجمه متونی ناهمگون با منابع معتبر هست؟ به ویژه اینکه در اکثر ترجمه‌ها، مترجم برای حفظ امانتداری، نیاز به بیان کامل متنی دارد که ممکن است از نظر مستندات دچار ضعف و یا فاقد اعتبار باشد. مسلماً یک نویسنده ایرانی، این داستان‌ها را با زبانی ساده مطابق با خاستگاه‌های ملی بهتر می‌تواند به نگارش در

بیاورد.

در کتاب دیگری از این انتشارات، «موسی در مصر» که شامل ۱۶ صفحه است، با همان ساختار، داستان زندگی حضرت موسی علیه السلام را پس از ازدواج و رسیدن به مقام نبوت بیان می‌کند، تا آنجا که حضرت موسی علیه السلام با معجزاتش به مصر می‌آید و فرعون و یارانش را به راه خدا پرستی دعوت می‌کند.

یکی از نقاط ضعف در این کتاب نیز همانند کتاب‌های دیگر این مجموعه، استفاده نکردن از منبع اصلی و سندیت قرآنی داستان است. در اینجا ظاهراً تحریفاتی در داستان حضرت موسی علیه السلام صورت گرفته است. مشخص نیست نویسنده، اصل منابع و سندهای خود را از کجا گرفته است؛ زیرا بیان داستان با آیات قرآن و روایات اسلامی همسویی ندارد. تصاویر نیز با اینکه زیبا هستند، ولی جایگاه معنایی خود را نیافته‌اند. نگاه کنید به تصویر شماره ۱۶.

۱۲. مجموعه کتاب‌های «فندق» از نشر افق با زبان و تصاویری بسیار لطیف و ساده به بیان آموزه‌های دینی و آشنایی با مضامین اخلاقی برای کودک می‌پردازد. یکی از نقاط قوت این مجموعه، آن است که به موضوعات و آیات قرآنی به صورت مستقیم نمی‌پردازد، بلکه با توجه به شناخت توانمندی‌ها، علایق و نیازهای کودک در این رده سنی، کتاب‌ها نشر یافته‌اند. کتاب «می‌خواهم نماز بخوانم» با تصویرگری آقای حسین صلواتیان، نمونه‌ای از این مجموعه می‌باشد که به آشنایی و آموزش نماز برای خردسالان می‌پردازد. کودک با دیدن تصاویر، پی به پیام داستان‌ها می‌برد و خود را به جای قهرمان تصویری کتاب می‌گذارد که با هدایت و صمیمیت خانواده (پدر، مادر و ...) به شیرینی، آموزه‌های دینی و قرآنی را فرا می‌گیرد. نکته قابل توجه و تأکید آن است که این مجموعه کتاب‌ها با تدبیر، شناخت و علم طراحی شده است. در اهداف کتاب آمده است: «از آنجا که نماز برای این گروه سنی واجب نیست، اصل، بیشتر بر ایجاد علاقه و انگیزه بوده است تا آموزش کامل و دقیق.» نگاه کنید به تصویر شماره ۱۷.

۱۳. از انتشارات بیان جوان، مجموعه کتاب‌هایی در خصوص آشنایی و انس کودکان با قرآن داریم که در آنها تلاش شده است کودک را از طریق تصاویر، با

مضامین و سوره‌های جزء سی قرآن کریم آشنا کند. کتاب «خبر بزرگ» که به تعبیر خودش نخستین تفسیر گرافیکی قرآن در جهان است، توسط چهار تصویرگر اجرا شده است. اگر چه به نظر می‌رسد تلاش این گروه و نویسندۀ محترم آن، آقای محمد بیستونی، روشی بسیار صادقانه و جستجوگرانه است، اما نمی‌توان این نکته را نادیده گرفت که این مجموعه از آثار، هنوز نتوانسته است با ردهٔ سنی خود ارتباط عمیقی برقرار کند. تصاویر و نوشتار می‌بایستی هماهنگی معنادارتری پیدا کنند و متناسب با مخاطب خود شکل پذیرند. تصویر شمارهٔ ۱۸ نمونه‌ای از آثار این مجموعه است.

۱۴. «پیک نماز» کتابی است از انتشارات نشر فرهنگ اسلامی که در اندازه‌ای متفاوت و قابل حمل و نقل بسیار راحت برای کودک تهیه شده است. این کتاب که به آموزش نماز برای کودک دبستانی می‌پردازد، فاقد تصویرگری توانمند است و متن آن اگرچه ساده نگارش یافته، اگر با شماره و یا علائمی خاص ترتیب می‌یافت و یا طبقه بندی می‌شد، برای کودک بیشتر قابل فهم می‌شد. تصویر شمارهٔ ۱۹.

۱۵. «قصهٔ آیه‌ها» (داستان سورهٔ دهر در ستایش خاندان علی ع‌علیه‌السلام) با متنی شعر گونه از آقای مصطفی رحماندوست و تصویرگری آقای حسین صلواتیان، از کتاب‌های با ارزش در این زمینه است که با بیانی لطیف، تفسیری زیبا و ساده به سورهٔ انسان داده است. این کتاب با تصویرگری ساده ولی پر مغز و رنگ‌های ملایم، روحی هماهنگ و متعالی یافته است. این کتاب از نادر کتاب‌هایی برای کودکان است که صورت و معنا، هماهنگ و زیبا، در کنار یکدیگر آمده‌اند و بار محتوایی برای کودکان دارند. تصویر شمارهٔ ۲۰.

کتاب‌هایی چون «دوست خدا»، «هدیهٔ خدا»، «دوست من قرآن»، «قصه‌های قرآن»، «آخرین پرنده»، «آخرین سنگ»، «حیوانات بهشت»، «خدایی جز الله نیست»، «با نیکی و عدالت، قشنگ همیشه رفاقت»، «I see allah everywhere»، «چند تا ستاره وای خدا» و «از آسمون تا اینجا» از دیگر کتاب‌های مورد ارزیابی قرار گرفته در این مقاله بود که از نظر شیوهٔ اجرا، چاپ و تصویرگری و جوهی مشترک با سایر کتاب‌ها داشت.

دو کتاب اخیر، «چند تا ستاره وای خدا» و «از آسمون تا اینجا»، تصویر شماره ۲۱ و ۲۲ از انتشارات کانون پرورش فکری از جمله کتب قرآنی هستند که راه جدیدی را در بیان مضامین قرآنی در پی گرفته‌اند. این مجموعه کتاب‌ها با اشعاری ساده، کودک را با آیات الهی آشنا و تلنگری در ذهن او ایجاد می‌کند. همچنین با تصاویری جذاب و ظریف با کودک ارتباط برقرار می‌کند. این دو کتاب از نظر متن و تصویر، متفاوت از بقیه کتاب‌ها هستند؛ زیرا به مضامین قرآنی به صورت غیر مستقیم می‌پردازند. تصاویر این کتاب‌ها نیز بسیار لطیف، ساده و صمیمی، با رنگ‌هایی درخشان و پرحرارت با خلوصی چشم گیر نقاشی شده‌اند.

همان‌گونه که ملاحظه شد، جز چند انتشارات، مابقی با مبحث تصویرگری به صورت جدی و ضروری برخورد نکرده‌اند. بسیاری از این کتاب‌ها از نظر تصویرگری دارای نقاط ضعف هستند. در برخی از آنها اصول زیباشناسی هنری برای مخاطبان دبستانی و پیش دبستانی لحاظ نشده است، دسته‌ای دیگر حرمت‌های تصویری را حفظ نکرده‌اند. مسلماً ما اجازه نداریم چهره پیامبران را به گونه‌ای به تصویر درآوریم که تصور ناشایستی در ذهن کودک ایجاد کند. حرمت پیکر پیامبران و اولیاءالله بایستی در تصاویر حفظ شود تا در ذهنیت کودک، تصویری شایسته، متناسب با شخصیت و هویت حقیقی رسولان نقش بندد.

در بعضی از این کتاب‌ها، تصاویر، خشن و پرخاشگرند و با روحیه و علائق کودکان سازگاری ندارند و در بعضی دیگر، تصاویر با فرهنگ و رسوم ما همخوانی ندارد. تنها در تعداد بسیار معدودی از تصاویر، وجه جستجوگری و خلاقیت کودک مورد توجه قرار گرفته است. از آنجایی که این تصاویر می‌تواند در حافظه بلند مدت کودک باقی بماند و نقش تأثیرگذاری در جاذبه‌ها و دافعه‌های رفتاری، علائق و باورهای او داشته باشد، پرداختن به این امر به صورت علمی کاملاً ضروری و لازم به نظر می‌رسد. بنابراین می‌طلبند تا صاحبان نشریات از سه وجه آشنایی با مباحث قرآنی، آشنایی با روایات و علائق کودکان و همچنین آشنایی با اصول تصویرگری به صورت تخصصی به این موضوع بپردازند.

شاخصه‌های تصویرگری مناسب برای کتاب‌های قرآنی کودکان

تصویرگری کتاب کودک، گرایشی مستقل در هنرهای تجسمی است که با آشنایی مخاطب در راستای یاری رساندن به ادبیات کودک و نوجوان به کار گرفته می‌شود. تصویرگران از نظر هنری باید متناسب با روح قصه، داستان یا مضمون ادبیات خاصی که کار می‌کنند، به تصویرگری بپردازند. در تصویر کردن مضامین بلند، متعالی و انسان ساز آیات قرآن کریم، ظرافت و دقت کار صد چندان می‌شود. پیوند و آشنایی تصویرگر با موضوعات مذهبی، اعتقاد و باور به آن و همچنین شناخت روح بلند قرآنی در کار او کاملاً مشهود خواهد بود. یکی از کارهای زیبای آموزش و پرورش در دو ساله اخیر، انتشار کتاب‌های آموزش قرآن و تعلیمات دین برای کودکان سال‌های اولیه دبستان در قالب کتاب‌های زیبای «هدیه‌های آسمانی» است. در جلد کتاب «هدیه‌های آسمانی» سوم دبستان، نقاشی‌ای از چهره شاداب دختر بچه‌ای را می‌بینیم که پرحرارت و با انرژی با پوشش اسلامی ظاهر شده است. رنگ‌های درخشان، نقاشی ساده و زیبا، قطع کتاب و چاپ نسبتاً خوب، بر جذابیت آن افزوده است. بی‌تردید این تصویر در مخاطب خود ایجاد علاقه می‌کند. در این مسیر هر قدر با ظرافت و وسواس حرکت کنیم، نتیجه بهتری خواهیم گرفت. تصویرگری‌های آیات قرآنی می‌بایستی بدون تردید هم‌شان موضوعاتش، متعالی، پاک و روحبخش و نورانی باشد.

بیان باورهای دینی در قالب تصاویری ساده، سرزنده، آرامش بخش، شادی آفرین، نشاط‌آور و پرتحرک، مخاطبان کوچک ما را به فراگیری بیشتر موضوع جذب می‌کند و در عین حال در او ایجاد رغبت برای مطالعه و خواندن موضوع می‌کند.

عالم کودکی، عالم پاکی و بی‌آلایشی است. کودک، عاشق تحرک، هیجان، شلوغی، شادابی و خنده است. او از هرگونه تلاطم هیجان‌انگیز و نشاط آور و جستجوگری استقبال می‌کند و اگر غیر از این باشد، صاحب روحی بیمار خواهد بود. موسیقی، داستان و نقاشی وقتی در یک اثر انیمیشن با هم پیوند می‌خورند، روح و ذهن کودک را درگیر می‌کنند. تصاویر به او الگو می‌دهند و شخصیت سازی

می‌کنند. امروزه بسیاری از مبادی رفتاری کودکان با شخصیت‌های کارتونی و عروسکی چون سوپر من، باری، اسپایدرمن، زورو و ... ساخته می‌شود.

این ادعا گزاف نخواهد بود اگر بگوییم نقش تصویرگری بر روح و ذهن کودک آن قدر عمیق است که اندیشه و تفکر و هویت کودک را متأثر از خود می‌کند، به او مفاهیمی را می‌آموزاند و سلیقه او را تغییر می‌دهد. غربی‌ها بیش از یک قرن است که از طریق تصاویر قهرمان‌های انیمیشن در فیلم‌های متحرک، کتاب‌ها، عروسک‌ها و اسباب بازی‌هایی که از این شخصیت‌ها تولید می‌کنند، بر ذهن، روح، سلیقه و رفتار کودکان جهان تسلط یافته‌اند و همان‌گونه که شاهد هستیم، فرهنگ خود را از این طریق به همه دنیا سرایت داده‌اند. بسیاری از کودکان مایلند همچون قهرمان‌های کارتونی‌ها لباس بپوشند، حرف بزنند، بیندیشند و رفتار کنند. متأسفانه امروزه به دلیل رشد برنامه‌های نرم‌افزاری بازی‌های جنگجویانه و خشن-که آموزش غیر مستقیم رفتارهای ناهنجار، قتل و بی‌رحمی و کشتار و جنسیت‌گرایی و مدگرایی را در بین کودکان رواج می‌دهد- و همچنین توجه اصلی سازندگان آن به خاستگاه‌های روحی-روانی کودکان و آشنایی با نیازهای آنان، این‌گونه شخصیت‌های کاذب مورد توجه و استقبال خوبی نیز قرار گرفته است.

جای آن دارد در چنین شرایطی، متولیان تعلیم و تربیت کودکان نه در جهت تقابل، بلکه بیش از آن، در جهت رشد و اشاعه مفاهیم والای اخلاق و باورهای قرآنی، تلاشی عالمانه انجام دهند. با امید به آنکه چنین مراکزی چه به عنوان دارالقرآن‌ها، مربیان مدارس، انیماتورها و یا ناشران موضوعات قرآنی برای کودکان، وجه غالب اهداف خود را، نه فقط تأمین منافع مالی، بلکه بیش از آن، رشد روحانیت و معنویت در میان کودکان (نسل آینده) قرار دهند.

در این قسمت مواردی برای هر چه پربارتر شدن تصویرگری مضامین قرآنی پیشنهاد می‌شود و تفاوت آن با تصویرگری سایر کتاب‌های کودکان بیان می‌گردد.

۱. تصویرگر این کتاب‌ها می‌بایستی علاوه بر آشنایی با آیات و سوره‌های قرآنی، به حرمت و قداست آن اعتقاد داشته باشد.

۲. علایق و روحیات کودکان مقطع سنی را که برای آن کار می‌کند، بشناسد و

بر اساس نیازهای سنی آنان طراحی و رنگ آمیزی کند. مانند تصاویر ۲۱ و ۲۲.

۳. تصویرگران، می‌بایستی آشنایی اولیه‌ای با مبانی تجسمی داشته باشند و با آگاهی از ویژگی‌های ترکیب بندی، رنگ، خط، بافت، شکل و نقش، به امر تصویرگری بپردازند. ایشان می‌توانند با کاربرد اصولی این مبانی، تصاویری هماهنگ و جذاب ارائه کنند.

۴. استفاده از تصاویر ریتم‌دار و هماهنگ، استفاده از خطوط نرم و لطیف، استفاده از رنگ‌های درخشان و پر جاذبه، هماهنگی رنگ و شکل در یک قالب مشترک، در بیان محتوایی مضامین و قصص قرآنی برای کودکان بسیار مفید خواهد بود.

۵. همچنین پس زمینه تصاویر می‌بایستی به بیان معنایی و محتوایی اثر کمک کند. مانند تصویر شماره ۲۰.

۶. بهره‌گیری از بافت‌ها و تکنیک‌هایی که مناسب با محتوای آیات باشد، متأسفانه در هیچ یک از تصاویر مورد بحث وجود ندارد.

۷. استفاده از الگوهای مناسب فرهنگی در پوشش و آرایش مو و صورت.

۸. ساختار تصاویر مضامین قرآنی، می‌بایستی مناسب با بیان آیات باشد؛ یعنی اگر داستانی به صورت مستقیم صحنه پردازی شده است، مانند قصص انبیا، شخصیت پردازی شود، مانند تصویر ۷ و ۸، و اگر از تشبیه و تمثیل‌های قرآنی بهره گرفته، تصاویری ذهن‌گرا و خیالی را مناسب با آیات نقش کند. مانند تصویر شماره ۲۰.

بدون تردید در تصویرگری موضوعات غیر قرآنی، دست هنرمند برای نقش کردن داستان و روایات بازتر است؛ زیرا نیازی به حفظ حرمت و رعایت اصول اخلاق دینی ندارد. از این رو او می‌تواند از تکنیک‌ها و بیان تصویری خلاق‌تری بهره‌گیرد و ذهنیات خود را نوگرایانه به نقش در آورد. در حالی که این امر برای تصویرگران موضوعات قرآنی بسیار محدودتر است.

نتیجه گیری

هدف از ارائه این مقاله، شناخت ویژگی‌های بیان تصویری، به عنوان یکی از کاربردی‌ترین روش‌های آموزشی مفاهیم قرآن کریم برای کودکان دبستانی است. کاربرد صحیح نقش و تصویر و رنگ در شیوه‌های آموزشی به درک و شناخت بهتر کودک کمک می‌کند. با اعمال این روش، توجه کودک به آیات قرآنی بیشتر و ارتباطش با مفاهیم قرآنی عمیق‌تر می‌شود.

در دوره معاصر برای آموزش مفاهیم قرآنی به کودکان، می‌بایست از روش‌های غیر مستقیمی بهره برد که با ذوق و زیبایی و ریتم همراه باشد. استفاده از شیوه بیانی غیر مستقیم مانند داستان پردازی، شعرگویی، نمایش، فیلم، انیمیشن موفقیت بیانی تأثیرگذاری دارد و روح مخاطب را ناخودآگاه درگیر و انگیزه پذیرش مطلب را بیشتر می‌کند.

در روایتی عمیق از امام صادق علیه السلام بر این مطلب تأکید شده است؛ «کونوا دعاة الناس بغير الستکم» «مردم را به غیر زبانتان (به سوی خدا) بخوانید.» (حر عاملی، ۱۵/۲۴۶)

غیر زبان یعنی چه؟ مسلماً در اینجا منظور حضرت فقط بیان عملی در برابر بیان لفظی و کلامی نیست، بلکه ایشان ما را دعوت می‌کنند که از شیوه‌های گوناگون، زبان‌ها و بیان‌های مختلف استفاده کنیم. شیوه‌ها و روش‌هایی که مطلوب و مناسب‌تر برای رساندن معنا و مفاهیم عمیق باشد و تأثیرگذار باشد. روش‌هایی متناسب با نیازها و پیشرفت‌های زمانه. یکی از راه‌های مناسب برای بیان موضوعات قرآنی برای کودک و حتی بزرگسال، زبان تصویر است. اگر چه در حال حاضر نیز بسیاری از مراکز آموزشی قرآن کریم و همچنین نشریات و مؤسسات انتشاراتی به این شیوه مبادرت می‌کنند، ولی تأثیرگذار نیست و یا آنکه بسیار مقطعی عمل می‌کند؛ زیرا از روش تصویرگری، استفاده صحیح و علمی نمی‌شود. مشکلی که وجود دارد، آن است که بسیاری از این مؤسسات اصولاً به صورت علمی و تخصصی با ویژگی‌های بیان تصویری آشنایی ندارند، امکان استفاده درست و بهینه را از این رشته نداشته و از موفقیت چشمگیری در این زمینه برخوردار نیستند. با

تلاش، شناخت و جدی گرفتن این روش و استفاده منطقی از آن می‌توان در جهت رشد فراگیر و درک بهتر و عمیق‌تر قرآن کریم به کودکان امروز کمک کرد. کودکانی که مردان و زنان آینده جامعه ما را می‌سازند.

تصویر شماره ۱

تصویر شماره ۲

تصویر شماره ۳

تصویر شماره ۴

تصویر شماره ۵

تصویر شماره ۶

تصویر شماره ۷
پادشاه دستور جدیدی داد. او فرمان داد که همه مردم خدای حضرت داوود را پرستش کنند. خداوند دادگار است که عدالت جانشین را در میان همه نگاه می‌کند. همه سالم نگاه داشت.

تصویر شماره ۸
یک روز آن ها نقشه ای کشیدند. آن ها از یعقوب خواستند که اجازه بدهد یوسف را هم با خودشان به چوپانی ببردند. آن ها وقتی از خانه خیلی دور شدند، دست و پاکی یوسف را بستند و او را در چاهی انداختند.

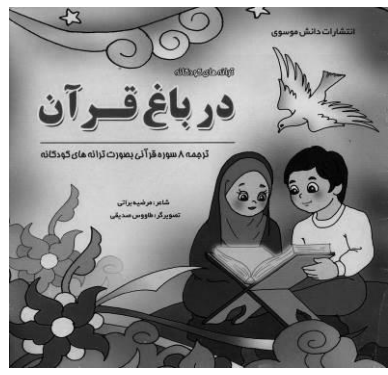
تصویر شماره ۹
در آن است، راضعی کن. شادمان داد یا بیخ داد. به روزی خود او را به بهرین فرست صاحب می‌کنم و به تو آموزم نهایی الام را می‌دهم تا با عدالت تو آنها سگوست کنی. به این از نصد، هم خوند و هم فرست راضعی خرماد شد. و بای صبران یا سعادت خرماد گذشت. ماند. یا خوشحالی فراد زد. سراسرگوارم. این پسر خدا خوشحالی که با کنگه و راضعی شده از مشکل و پردی می که خواب از چشم پرده بود. نهاد پاد می‌کنم.

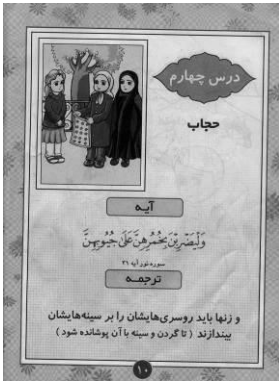
تصویر شماره ۱۰
آدم و حوا

تصویر شماره ۱۱
بچه جایی وطن و سر راه نماندن است. ما هم یک روز بچه دنیا می آیم و یک روز از دنیا می رویم.

تصویر شماره ۱۲
در باغ قرآن

تصویر شماره ۱۴

تصویر شماره ۱۳

تصویر شماره ۱۶

تصویر شماره ۱۵

تصویر شماره ۱۸

تصویر شماره ۱۷

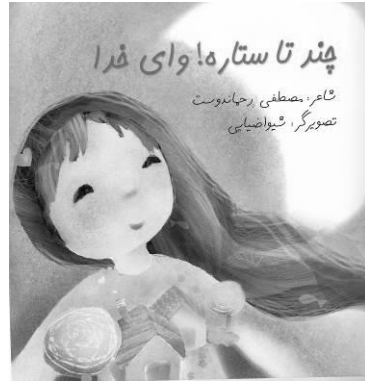
تصویر شماره ۲۰

تصویر شماره ۱۹

تصویر شماره ۲۲

تصویر شماره ۲۱

منابع و مآخذ

۱. احمدی، علی اصغر؛ اصول تربیت، انجمن اولیا و مربیان، تهران، ۱۳۸۱ش.
۲. باهنر، ناصر؛ آموزش مفاهیم دینی همگام با روانشناسی رشد، چاپ و نشر بین المللی سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۱ش.
۳. برادری، احمد؛ خدایی جز الله نیست، تصویرگر: آفرین ذبیح مند، یگانه مهر، تهران، ۱۳۸۳ش.
۴. بهجت، احمد؛ هدهد سلیمان، ترجمه: سرور کتبی، سروش، تهران، ۱۳۸۵ش.
۵. بیستونی، محمد؛ خبر بزرگ، تصویرگران: حمید رضا خوشنام، بیتا حامد محمدیان، بیان جوان، تهران، ۱۳۸۳ش.
۶.؛ خدای من، تفسیر گرافیکی سوره ناس، تصویرگران: حداد، خوشنام، محمدیان، بیان جوان، تهران، ۱۳۸۵ش.
۷. پیاز، ژان؛ شکل گیری نماد در کودکان، مترجم؟، نشر نی، تهران، ۱۳۸۲ش.
۸. تالشی، مریم؛ حضرت نوح (ج ۱ و ۲)، تصویرگر: آلفرد شجاع بابایی، ایران جوان، تهران، ۱۳۸۵ش.
۹. ترکمان، منوچهر؛ هفت گفتار درباره آموزش قبل از دبستان، چاپ سوم، مدرسه، تهران، ۱۳۷۹ش.
۱۰. تی تبائی، رابرت؛ الفبای مدیریت کلاس درس، مترجم: دکتر محمد رضا سرکارانی، چاپ پنجم، تهران، ۱۳۸۴ش.
۱۱. حرعاملی، محمدبن الحسن؛ وسائل الشیعة، مؤسسه آل البیت، احیاء التراث، قم، ۱۴۱۲ق.
۱۲. دورکی، نورا؛ حیوانات بهشت، ترجمه: نرجس عربانی، تصویرگر: سیمون تریست وی، سروش، تهران، ۱۳۸۳ش.
۱۳. دهنوی، حسین؛ نسیم مهر، خادم الرضا علیه السلام، مشهد، ۱۳۸۴ش.
۱۴. رزاقی، زهرا؛ آموزش مفاهیم قرآن با رنگ آمیزی تصاویر، اسحاق، تهران، ۱۳۸۶ش.
۱۵. رضا مهجور، سیامک؛ روان شناسی بازی، ساسان، تهران، ۱۳۸۰ش.

۱۶. سلیمانی، افشین؛ کلاس خلاقیت، انجمن اولیا و مربیان، تهران، ۱۳۸۱ش.
۱۷. شعاری نژاد، علی اکبر؛ ادبیات کودکان، چاپ بیست و چهارم، اطلاعات، تهران، ۱۳۸۵ش.
۱۸. شفیق آبادی، عبدالله؛ راهنمایی و مشاوره کودک، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، تهران، ۱۳۷۹ش.
۱۹. صفوی، امان الله؛ روش‌ها و فنون الگوهای تدریس، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، تهران، ۱۳۸۳ش.
۲۰. فلسفی، محمد تقی؛ گفتار فلسفی کودک از نظر وراثت و تربیت، هیئت نشر معارف اسلامی، ۱۳۴۰ش.
۲۱. کریمی نیا، محمد علی؛ الگوهای تربیت کودکان و نوجوانان، چاپ اول، مؤلف، قم، ۱۳۷۵ش.
۲۲. کلمر، هریس؛ آموزش مسئولیت به کودکان، ترجمه: پروین علی پور، به نشر، تهران، ۱۳۷۹ش.
۲۳. کورتیس، آودری؛ برنامه درسی برای کودکان پیش دبستانی، ترجمه: محمد اطهاری، مؤسسه فرهنگی و انتشاراتی محراب قلم، تهران، ۱۳۸۰ش.
۲۴. مجموعه ترانه‌های خانه، از آسمون تا اینجا، کانون پرورش فکری، تهران، ۱۳۸۵ش.
۲۵. یاب، ایریس؛ کلیدهای آموختن به کودکان درباره خدا، ترجمه: مسعود حسامی‌زاده، کتاب‌های دانه، تهران، ۱۳۸۲ش.
۲۶. یول، جرج؛ نگاهی به زبان (بررسی زبان شناختی)، ترجمه: نسرین حیدری، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، تهران، ۱۳۷۴ش.

منابع CD

- ✓ آموزش جزء سی قرآن برای کودکان به همراه قصه‌های جذاب قرآنی، گنجینه معرفت.
- ✓ قصه‌های پیامبران(۱)، گنجینه معرفت.
- ✓ نرم افزار قرآنی رضوان، شرکت میثاق نوین.
- ✓ نرم افزار قرآن کودکان یادگیری، انتشارات بنی هاشم، اصفهان.